

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Het Nieuw-Guineaconflikt in nieuw perspectief

Ooms, M.

Citation

Ooms, M. (2014). Het Nieuw-Guineaconflikt in nieuw perspectief. *Tijdschrift Voor Zeegeschiedenis*, 33(1), 67-82. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4306192>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4306192>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Het Nieuw-Guineaconflikt in nieuw perspectief¹

Matthijs Ooms

Abstract

In august 1962 Indonesia planned a full scale military invasion in Netherlands New Guinea. For many years, Indonesia and the Netherlands had disputed each others' claims on the territory. After severe American diplomatic pressure and with the imminent threat of an invasion, the Dutch government agreed a hand-over of the former colony. For many years rumours have suggested that the Soviet Union actively supported the planned invasion with military personnel. This article argues that new archival evidence and other sources support these claims.

The Soviet Union supported Indonesia with massive arm supplies, hoping to influence Indonesia's stance in the Cold War conflict. The arms deals included 12 Whiskey-class submarines and 26 Tu-16 bombers. Indonesia needed the weapons to forcefully end the Netherlands New Guinea conflict, but lacked sufficient manpower to operate all of them. Therefore, Soviet crews in Indonesian uniforms manned six submarines. Under codename operation Aluguro, the six submarines would patrol the waters around Netherlands New Guinea and sink any foreign vessel. Furthermore, evidence suggests that Tu-16 bombers had Russian crew members on board to operate anti-ship missiles.

The Dutch naval intelligence organisation (Marine Inlichtingendienst, MARID), received some indications of the planned Soviet support in case of full scale hostilities. However, the signals did not cause for alarm. The MARID warned the Dutch government about an imminent invasion, but said no word about possible Soviet involvement. The US government did receive warnings about active Soviet support, which led to increased US effort to end the conflict diplomatically.

1 Dit artikel is gebaseerd op de masterscriptie 'Het Nieuw-Guineaconflikt in nieuw perspectief; hoe in 1962 actieve militaire Sovjetsteun aan Indonesië leidde tot het verlies van onze laatste kolonie in de Oost' (UvA 2012). Op basis van dit onderzoek zijn eerder twee artikelen gepubliceerd: 'Geheime Sovjetsteun in Nieuw-Guinea', *Marineblad* (augustus 2012) en 'Koude Oorlog in de tropen: de Russische betrokkenheid in de bijna-oorlog met Indonesië om Nieuw-Guinea in 1962', *Mars et Historia* (december 2012).

The active Soviet support made the deployment of the new weapons possible, and therefore caused the imminent threat of an Indonesian invasion to be real. The Dutch government succumbed to the threat of military escalation and the increased US pressure. Because the active Soviet support influenced both factors, it indirectly led to the handover of Netherlands New Guinea. In sum, the Soviet involvement shows the importance of the Cold War context and puts the New Guinea conflict in a new perspective.

Inleiding

Bij de hoogtepunten van de Koude Oorlog denkt menig een aan de Berlijnse crisis in 1961, met de bouw van de Muur tot gevolg, of aan de Cubacrisis in oktober 1962. Het is minder bekend dat het Nieuw-Guineaconflikt tussen Nederland en Indonesië in 1962 een potentieel vlampunt vormde voor het ontbranden van de Koude Oorlog. Voor zowel de Verenigde Staten als voor de Sovjet-Unie stonden er bij dit conflict grote belangen op het spel. Uit diverse bronnen blijkt dat de Sovjet-Unie uitgebreide militaire steun leverde aan Indonesië. Zo patrouilleerden er rond Nieuw-Guinea onderzeeboten met Russische bemanningen. Nederlandse en Amerikaanse inlichtingendiensten waren hiervan deels op de hoogte en de Sovjetsteun heeft invloed gehad op de afloop van het conflict.

In augustus 1962 bereikte het conflict over Nieuw-Guinea² zijn hoogtepunt. Voor operatie *Djajawidjaja*³, een grootscheepse aanval op de laatste Nederlandse kolonie in de Oost, had Indonesië een grote invasievloot samengesteld: zestig zeegaande schepen met 58 landingsvaartuigen en bijna honderd amfibische tanks en pantservoertuigen. Geëmbarkeerd waren 12.000 mariniers en soldaten, die gesteund zouden worden door een brigade parachutisten. Onderzeeboten, jachtvliegtuigen en bommenwerpers met antischipraketten zouden de vloot beschermen. De Nederlandse strijdkrachten in Nieuw-Guinea konden tot dan toe Indonesische infiltraties van parachutisten weerstaan, maar het bleef de vraag of zij opgewassen waren tegen de dreigende invasie. In de Verenigde Staten werd koortsachtig onderhandeld teneinde het conflict vreedzaam op te lossen. Op 15 augustus bereikten de Indonesische en Nederlandse delegaties, onder grote Ameri-

2 Nederland Nieuw Guinea, in het vervolg aangeduid als 'Nieuw-Guinea', wordt ook aangeduid als 'West New Guinea', 'Irian Jaya', 'West Irian' en 'West Papua'.

3 Letterlijk: glorieuze overwinning.

kaanse druk, een akkoord: Nederland deed afstand van Nieuw-Guinea. Een oorlog was voorkomen.

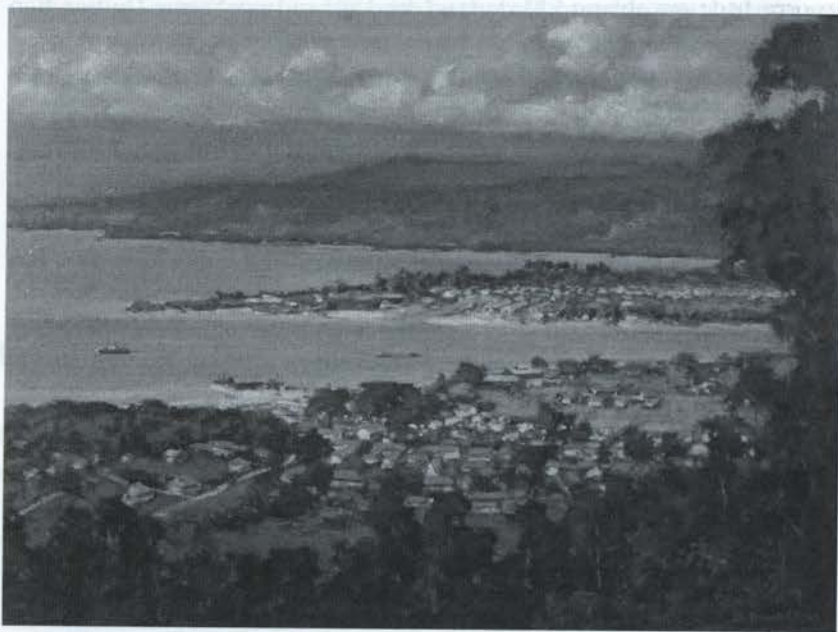
Op 6 januari 1971 opende *Het Vrije Volk* met de kop 'Russen ingezet bij N.-Guinea.' Volgens de Indonesische minister van buitenlandse zaken Malik waren Russen actief geweest in gevechtsacties om Nieuw-Guinea. De reactie daarop van het Nederlandse Ministerie van Buitenlandse Zaken was onverschillig. Op de vraag of Den Haag destijds op de hoogte was van Russische hulp kwam het antwoord: "Misschien wel, misschien niet. Het is allemaal zo lang geleden."⁴

Op 10 februari 1999 opende een ander landelijk dagblad, *de Volkskrant*, eveneens met een opmerkelijk artikel over actieve militaire betrokkenheid van de Sovjet-Unie bij het Nieuw-Guineaconflikt. Volgens drie voormalige officieren van de Sovjetmarine zou de Sovjet-Unie de geplande Indonesische aanval hebben ondersteund met "zes onderzeeboten, een dertigtal Toepelovbommenwerpers en twee- tot drieduizend man personeel". Dit gebeurde heimelijk: de Russische onderzeebootbemanningen kregen Indonesische uniformen en identiteitspapieren waaruit moest blijken dat ze vrijwilligers waren in Indonesische dienst. Vijf van de zes onderzeeboten kregen het bevel elk vijandelijk schip te torpederen: "marineschepen, koopvaardij-schepen, zelfs passagiersschepen, onder welke [vijandelijke red.] vlag dan ook". De zesde onderzeeboot zou de specifieke opdracht hebben gekregen om op 15 augustus 1962 een Nederlands fregat in de baai van Manokwari (in het noordwesten van Nieuw-Guinea) tot zinken te brengen.

De wapens die de Sovjet-Unie in de periode 1958-1962 aan Indonesië leverde waren indrukwekkend. Het betrof de nieuwste Russische wapens zoals de MiG-21 en Tu-16 *Badger* straalbommenwerper met KS-1 *Komet* antischipraketten. De Indonesische marine ontving onder andere jagers, twaalf *Whiskey*-klasse onderzeeboten en een zware kruiser. Indonesische militairen volgden opleidingen in de Sovjet-Unie en honderden Russische instructeurs en technici vertrokken naar Indonesië.⁵

4 'Russen ingezet bij N.-Guinea', *Het Vrije Volk*, 6 januari 1971.

5 De kruiser arriveerde in Indonesië na de beëindiging van het Nieuw-Guineaconflikt. Van Holst Pellekaan, De Regt, Bastiaans, *Patrouillieren voor de Papoea's*, (deel 2) (Amsterdam 1990), 70-74; Ben Koster, *Een verloren land: de regering Kennedy en de Nieuw-Guinea kwestie, 1961-1962* (Baarn 1991), 108-109.

Uitzicht op de baai van Manokwari, door D. Bronkhorst. Aangeboden door de autochtone bevolking van Manokwari aan de commandant van Smaldeel 5 (vliegkampschip Karel Doorman en onderzeebootjager Groningen), eind augustus 1960
Collectie Marinemuseum

Deze onderzeeboot was Manokwari tot op tien mijl genaderd toen het plotseling de order kreeg de aanval af te breken. In New York was namelijk door Nederland en Indonesië het akkoord getekend over de overdracht van Nieuw-Guinea. Ook de reeds uitgevaren Indonesische invasievloot keerde om. "Twee uur later en het zou oorlog zijn geweest", aldus het artikel.⁶ De onthullingen werden door historici met scepsis ontvangen, mede omdat er op de genoemde datum geen Nederlands fregat aanwezig zou zijn geweest in Manokwari.⁷

Lange tijd bleef er onduidelijkheid over deze actieve Sovjetsteun. De Nieuw-Guinealiteratuur bevestigt dat Moskou aanzienlijke materiële en politieke steun aan Indonesië gaf, maar over actieve Sovjetsteun zijn de meningen verdeeld. Duidelijke bewijzen die de Sovjetsteun bevestigen of

6 Bart Rijs, 'Moskou beraamde in '62 aanval op Nieuw-Guinea', in: *de Volkskrant*, 10 februari 1999.

7 'Historici aarzelen over Sovjet-onderzeeërs', in: *de Volkskrant*, 11 februari 1999.

ontkrachten ontbreken. De eerste, terloopse, vermelding van Russische onderzeeboten verscheen in 1977 in het boek van J.G. de Beus.⁸ In 1990 verscheen de officiële geschiedschrijving over het optreden van de Koninklijke Marine in Nieuw-Guinea, waarin geruchten over actieve Sovjetdeelname bij onderzeebootoperaties stellig werden ontkend.⁹ In het recente standaardwerk over Nieuw-Guinea van P.J. Drooglever staat geen woord over actieve Sovjetsteun.¹⁰ Sommige auteurs zijn overtuigd dat de Russische onthullingen kloppen,¹¹ maar niemand stelt dat de Nederlandse militaire en politieke top destijds op de hoogte waren van deze steun, of op zijn minst rekening hielden met deze mogelijkheid.

In dit artikel staat de vraag centraal, welk bewijs er is voor actieve militaire Sovjetsteun tijdens operatie *Djajawidjaja* in augustus 1962 en in hoeverre deze mogelijke steun invloed heeft gehad op het Nederlandse politiek-militaire beleid. Eerst wordt de Koude-Oorlogcontext van het conflict beschreven en worden de Russische en Indonesische motieven uitgelegd, die een toezegging van actieve Sovjetsteun aannemelijk maken. Hierna worden Russische en Indonesische bronnen beschreven, die een bewijs vormen voor actieve Sovjetsteun. Vervolgens wordt onderzocht in hoeverre de Marine Inlichtingendienst (MARID) op de hoogte was van de Sovjetbetrokkenheid. Ten slotte wordt de vraag beantwoord, in hoeverre mogelijke actieve Sovjetsteun het Nederlandse politiek-militaire beleid heeft beïnvloed.

Koloniaal conflict of Koude Oorlogconflict?

Bij de soevereiniteitsoverdracht van Nederlands-Indië aan Indonesië in 1949 werd Nieuw-Guinea buiten de overdracht gehouden en daarmee werd de kiem gelegd voor een langdurig nieuw conflict. President Soekarno wilde Nieuw-Guinea in bezit krijgen als voltooiing van de Indonesische onafhankelijkheid. Nederland wilde uit prestige koloniaal bezit behouden. Indien

8 J.G. De Beus, *Morgen, bij het aanbreken van de dag, Nederland driemaal aan de vooravond van oorlog*, (Rotterdam 1977), 397.

9 R.E. van Holst Pellekaan, I.C. de Regt, J.F. Bastiaans, *Patrouilleren voor de Papoea's, de Koninklijke Marine in Nederlands Nieuw-Guinea 1945-1960*, deel 1, (Amsterdam 1989) en deel 2, (Amsterdam 1990), 125-126.

10 P.J. Drooglever, *Een daad van vrije keuze. De Papoea's van westelijk Nieuw-Guinea en de grenzen van het zelfbeschikkingsrecht* (Amsterdam 2005).

11 Bijvoorbeeld: Wies Platje, *Een zee van geheimen, inlichtingenoperaties tijdens de Koude Oorlog*, (Amsterdam 2010), 339; Pierre Heijboer, *De eer en de ellende, Nieuw-Guinea 1962* (Zoetermeer 2012), 325-326.

Den Haag toch de soevereiniteit zou moeten overdragen, dan zou dat aan de inheemse Papoeabevolking zijn en niet aan Soekarno.

Ten onrechte wordt in Nederland het Nieuw-Guineaconflikt vooral gezien als een koloniaal conflict en te weinig als een Koude Oorlogconflict. Terwijl voor Nederland en Indonesië het Nieuw-Guineaconflikt draaide om de soevereiniteit van Nieuw-Guinea, was het de twee supermachten, de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie, om iets heel anders te doen, namelijk de politieke oriëntatie van Indonesië binnen het Oost-Westconflict.

Beide supermachten hadden strategische belangstelling voor Indonesië vanwege zijn locatie (op het kruispunt van twee oceanen), bevolkingsgrootte en grondstoffen. Daarom probeerden zij Indonesië binnen de eigen invloedssfeer te krijgen en te voorkomen dat Indonesië zich zou bekeren tot de tegenpartij. Politieke, economische en militaire steun waren de middelen om dit te bereiken. De Verenigde Staten waren bij deze tweekamp om Indonesië in het nadeel vanwege het Nieuw-Guineaconflikt. Onbeperkte militaire steun aan Indonesië zou de relatie met NAVO-bondgenoot Nederland op het spel zetten. De Sovjet-Unie had dit dilemma niet en steunde Indonesië onomwonden op het politieke vlak en met aanzienlijke wapenleveranties.

Soekarno had deze wapens nodig om met geweld Nieuw-Guinea in te nemen. De opbouw van de Indonesische krijgsmacht ging echter zo snel, dat de Indonesiërs moeite hadden de nieuwe wapens te bemannen.¹² In januari 1962 oordeelde de Indonesische militaire top dat een grootscheepse aanval op Nieuw-Guinea pas in 1963 uitvoerbaar was. Soekarno kon niet zo lang wachten. Hij wilde voor 17 augustus 1962, de Indonesische Onafhankelijkheidsdag, koste wat kost Nieuw-Guinea in handen krijgen. Deze datum was niet alleen symbolisch, de tijdsdruk nam toe door de *Papoeanisatie*: Nederland zette vaart achter het organiseren en bewapenen van de Papoea's. Een langdurige strijd in de jungle tegen Papoea's zagen Indonesische politieke en militaire leiders als een zwaardere opgave dan een korte hevige strijd tegen de moderne maar numeriek zwakke Nederlandse strijdkrachten.¹³ Bovendien had Soekarno zijn volk beloofd dat in 1962 de

12 Volgens de Amerikaanse inlichtingendiensten beschikte Indonesië in juni 1962 over vier operationeel inzetbare bemanningen voor de twaalf onderzeeboten en tien bemanningen voor de 26 Tu-16's. Thomas L. Huges (Assistant Secretary of State for Intelligence and Research), 'Intelligence note: Soviet military build-up of Indonesia', 29 juni 1962, *John F. Kennedy Library*, Boston, National Security Files (NSF), Komer series, box 423A.

13 Van Holst Pellekaan, De Regt, Bastiaans, *Patrouilleren voor de Papoea's* (deel 2), 82; Interview met Nasution, 22 augustus 1981, *Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH)*, losse stukken 2500, bandopname INNG 21.

Indonesische vlag zou wapperen boven Nieuw-Guinea, waarmee het snel winnen van het Nieuw-Guineaconflikt een persoonlijke prestigezaak werd.

Russische personele hulp was daarom noodzakelijk om de nieuwe wapens in te kunnen zetten. Wanneer deze hulp geheim bleef, kon Soekarno een overwinning propageren als een Indonesisch succes. Daarnaast kon Soekarno de Amerikanen onder druk zetten een vreedzaam akkoord af te dwingen wanneer hij deze geheime deal met de Russen zou laten doorschemeren aan Washington.

Ook voor Chroesjtsjov had deze ogenschijnlijk riskante deal voordelen. De Verenigde Staten trachtten middels onderhandelingen het Nieuw-Guineaconflikt vreedzaam te beëindigen. Dit naderende Amerikaanse succes zou een verlies aan Russische invloed in Indonesië betekenen. De dure wapenleveranties zouden dan voor niets zijn geweest. Daarom was het voor Chroesjtsjov aantrekkelijker wanneer Indonesië het Nieuw-Guineaconflikt zou oplossen met geweld: met Sovjetwapens, wat de Russisch-Indonesische band zou versterken. Deze nieuwe wapens zouden dan bovendien voor het eerst in de praktijk getest kunnen worden.

Russische en Indonesische verklaringen over actieve Sovjetsteun

Hoewel Soekarno en Chroesjtsjov motieven hadden om Sovjetmilitairen te laten deelnemen aan de geplande aanval op Nieuw-Guinea, werden de onthullingen in *de Volkskrant* met scepsis ontvangen. Het argument dat er geen fregat bij Manokwari was, klopt echter niet. Uit de scheepsjournalen blijkt dat het fregat *Hr. Ms. Evertsen* afgemeerd lag te Manokwari. Mogelijk was dit schip dus het doelwit van een onderzeeboot met Russische bemanning.

Er zijn meer bronnen die de Russische onthullingen ondersteunen. Van Russische en Indonesische zijde zijn er bijvoorbeeld memoires van politici en militairen, artikelen, internetpublicaties en boeken beschikbaar. Zo sprak Chroesjtsjov in zijn eigen memoires over actieve Sovjetsteun. Hij bevestigde dat de Sovjet-Unie militair personeel naar Indonesië stuurde om schepen en vliegtuigen te bemannen in 'de strijd tegen de Nederlandse marine'.¹⁴ Ook diverse Russische oud-militairen schreven over de kwestie.

14 Vrij vertaald uit: Strobe Talbott, *Khrushchev remembers: the last testament*, (Londen 1974), 327. Chroesjtsjov dicteerde eind jaren zestig zijn 'laatste testament' op diverse tapes, die vervolgens ter publicatie naar het Westen gesmokkeld waren.

Aankomst van Hr.Ms. Evertsen (1945-1963) vanuit Nederlands Nieuw-Guinea in de haven van Den Helder op 22 november 1962

Collectie Marinemuseum

Zo bevestigde de oud-commandant van de Sovjetroepen in Indonesië, schout-bij-nacht Tsjernobaj, dat zes onderzeeboten met Sovjetbemanningen de Indonesische aanval op Nieuw-Guinea zouden ondersteunen.¹⁵

15 Tsjernobaj, *Onder de sterrenhemel van West-Irian*, NIMH, Marine Documentatie (MARDOC) 7778. Vgl.: Tsjoebasjev, *Een derde wereldoorlog voor de kust van ... West-Irian?*, NIMH, MARDOC 7779.

De Indonesische admiraal Sudomo, de oud-bevelhebber van de Indonesische invasievloot, bevestigde in 1977 dat zes onderzeeboten door Russen bemand werden, zonder verdere details te noemen.¹⁶ Uit het Indonesische aanvalsplan blijkt dat onderzeeboten en Tu-16 bommenwerpers als 'strategische dekkingseenheden' een cruciale rol speelden om de invasievloot te beschermen, ondanks dat er onvoldoende Indonesische bemanningen beschikbaar waren voor deze eenheden.¹⁷ Volgens een Indonesische operatieorder waren de nieuwste zes onderzeeboten ingedeeld onder Indonesisch commando met de naam operatie *Alugoro*. Samen met de zes andere, door Indonesiërs bemande, onderzeeboten zouden zij alle vijandelijke schepen uitschakelen ten noorden van Nieuw-Guinea, waar de invasie zou plaatsvinden.¹⁸

De Indonesische oud-marineofficier Tjipto Wignjoprajitno was in 1962 commandant van de Indonesische onderzeeboot *KRI Nagabanda*. Hij bevestigde dat er twaalf onderzeeboten waren, zes met een geheel Indonesische bemanning en zes met een Russische bemanning, aangevuld met een Indonesische liaisonofficier. In augustus 1962 waren alle twaalf inzetgereed.¹⁹ Tien onderzeeboten zouden deelnemen aan offensieve acties tijdens operatie *Djajawidjaja* en twee (Indonesische) onderzeeboten bleven in Soerabaja als reserve. De Russische bemanningen droegen uniformen, zonder rangonderscheidingstekens, die nagenoeg gelijk waren aan de Indonesische uniformen. Operatie *Alugoro* omvatte de inzet van de zes Russische onderzeeboten in geval van een gewapend conflict tussen Nederland en Indonesië. Het operationele hoofdkwartier bevond zich op een Russische onderzeeboottender, met aan boord Indonesische liaisonofficieren. Volgens Wignjoprajitno is het onmogelijk dat een Russische onderzeeboot een fregat bij Manokwari zou uitschakelen, omdat Manokwari het operatiegebied was van één van de vier actieve Indonesische onderzeeboten. Opvallend is dat volgens Wignjoprajitno het Indonesische moreel hoog was, gekoppeld aan het vertrouwen dat de invasie zou slagen.²⁰

16 De Beus, *Morgen, bij het aanbreken van de dag*, 397.

17 Interviews met kolonel A.T. Wignyo Prayitno, admiraal b.d. Subono, generaal-majoor Suwaji, generaal-majoor Anwar, admiraal Sudomo, schout-bij-nacht Teddy Asikin, schout-bij-nacht Mordiono, generaal b.d. Nasution, vice-admiraal b.d. Abdul Kadir, *NIMH*, collectie losse stukken 2500, bandopname INNG 15, 16, 18-22.

18 Operatiebevel *Alugoro*, Strijdkrachten in Nederlands Nieuw-Guinea, 1950-1962, *Nationaal Archief Den Haag (NL-HaNA)*, nummer toegang 2.13.115, inventarisnummer 2172.

19 De laatste zes onderzeeboten arriveerden in juni in Indonesië maar werden pas in september 1962 overgedragen aan de Indonesische marine.

20 Correspondentie tussen auteur en Tjipto Wignjoprajitno, november 2013.

Was deze verwachting reëel? De Nederlandse slagkracht in de wateren rond Nieuw-Guinea bestond destijds uit drie jagers, twee fregatten en twee onderzeeboten. De schepen konden zich nauwelijks verdedigen tegen de antischipraketten van de Tu-16. Daarnaast gingen twaalf onderzeeboten de Nederlandse onderzeebootbestrijdingscapaciteit te boven. De enige eenheden die een kans maakten om de naderende invasievloot uit te schakelen waren de twee eigen onderzeeboten. Zij hadden echter onvoldoende torpedo's om de hele invasievloot te stoppen.

Samenvattend zijn er zowel Russische als Indonesische bronnen die actieve Sovjetdeelname bevestigen. Er is nog onduidelijkheid over de bemanningen van Tu-16's en de mogelijke onderzeeboot bij Manokwari, maar er is eenduidigheid dat er zes onderzeeboten opereerden met Russische bemanningen in Indonesische uniformen. Waren het aanvalsplan en de Russische betrokkenheid een verrassing voor de Nederlandse militaire en politieke top?

De geheimen van de Marine Inlichtingendienst

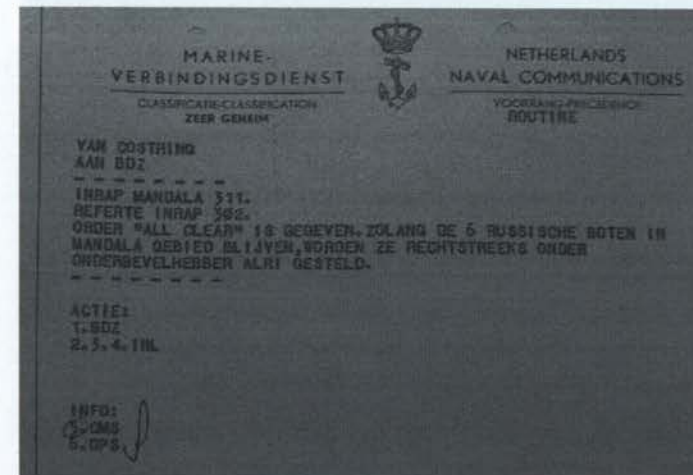
De verantwoordelijkheid voor de verdediging van Nieuw-Guinea lag in 1962 bij de Koninklijke Marine. Daarom was de MARID de aangewezen inlichtingendienst om de Indonesische dreiging te analyseren en de militaire bevelhebber een vroegtijdige waarschuwing te geven bij een infiltratie of grote aanval. De MARID was ook de belangrijkste bron van militaire inlichtingen voor de politieke top in Den Haag. De dienst beschikte over goede informatiebronnen, zoals een radio-interceptiedienst die Indonesisch berichtenverkeer onderschepte.

Uit de geheime berichtgeving in het archief van de MARID blijkt dat de dienst de wapenleveranties uit de Sovjet-Unie nauwlettend in de gaten hield en signalen ontving over actieve Sovjetsteun. De inlichtingsofficieren stelden in juni 1962 vast dat Indonesië grote moeite had de nieuwe onderzeeboten en Tu-16's te bemannen, waarbij zij de mogelijkheid noemden dat Sovjets zouden bijspringen.²¹ Begin juli ontving de MARID informatie dat

²¹ Het hoofd-MARID schreef het volgende over twee waargenomen Whiskey-klasse onderzeeboten, die eind mei 1962 vanuit de Sovjet-Unie onderweg waren naar Indonesië: "If delivered, these W-class submarines will make a total of eight in the Indonesian Navy. Logistic problems and a shortage of trained personnel will restrict Indonesian capacity to absorb them in the fleet and to use them effectively. The impact of the submarine's arrival will be more psychological than tactical, unless they are operated by Soviet personnel." [onderlijning in bericht]. Bericht aan

Russische bemanningsleden van een onderzeeboot Indonesische uniformen droegen en door hun Indonesische collega's 'vrijwilligers' werden genoemd.²²

Uit de berichtgeving tussen de Commandant der Strijdkrachten in Nieuw-Guinea (COSTRING), schout-bij-nacht L.E.H. Reeser en de Bevelhebber der Zeestrijdkrachten (BDZ) in Den Haag, vice-admiraal L. Brouwer, blijkt dat de marinetop begin augustus 1962 signalen kreeg over de actieve ondersteuning door onderzeeboten met Sovjetbemanning. Op 5 augustus vermoedde Reeser dat "de zes door Rusland kortgeleden geleverde boten" een taak kregen binnen de operaties tegen Nieuw-Guinea. Dit vermoeden werd bevestigd toen Reeser op 7 augustus rapporteerde: "Order all clear is gegeven. Zolang de zes Russische boten in Mandala gebied blijven, worden ze rechtstreeks onder onderbevelhebber ALRI gesteld."²³

Bericht van COSTRING aan BDZ, 7 augustus 1962

Bron: Marine Inlichtingendienst, NL-HaNA, 2.13.39, inv.nr. 610

De door Russen bemande onderzeeboten werden onder het commando Mandala van de Indonesische marine (ALRI) gesteld en de Nederlandse

de Staf officier inlichtingendienst van de COSTRING, 18 juni 1962, Marine Inlichtingendienst, NL-HaNA, 2.13.39, inv.nr. 587.

²² Bericht van BDZ aan COSTRING en RNNLO (Royal Netherlands Navy Liaison Officer) Singapore, 9 juli 1962, Marine Inlichtingendienst, NL-HaNA, 2.13.39, inv.nr. 609.

²³ Onduidelijk is wat met 'all clear' precies bedoeld wordt. Bericht van COSTRING aan BDZ, 7 augustus 1962, Marine Inlichtingendienst, NL-HaNA, 2.13.39, inv.nr. 610 en Strijdkrachten in Nederlands Nieuw-Guinea, 1950-1962, NL-HaNA, nummer toegang 2.13.115, inventarisnummer 1721.

erop dat zij het onwaarschijnlijk achtten dat Sovjetmilitairen actief aan de strijd zouden deelnemen. Bereikten desondanks de signalen over actieve Sovjetsteun ook de politieke top in Den Haag en had dit invloed op het beleid?

Het Nieuw-Guineabeleid van kabinet-De Quay

Voor het kabinet-De Quay was de Nieuw-Guineacrisis de belangrijkste kwestie uit zijn regeerperiode van mei 1959 tot juli 1963. Het Nieuw-Guineabeleid werd regelmatig aangepast waarbij drie beleidslijnen in wisselwerking met elkaar waren: vertrouwen op bondgenootschappelijke (Amerikaanse) afschrikking, versterken van de eigen strijdkrachten in Nieuw-Guinea en onderhandelen over een vreedzame overdracht. Het door de MARID geleverde dreigingsbeeld werd door de politici serieus ontvangen en leidde vaak tot beleidsverandering.

Hoewel de inlichtingenrapporten nauwkeurig de opbouw van de Indonesische strijdkrachten beschreven, vermeldden zij niets over actieve Sovjetsteun. Blijkbaar waren de MARID-officieren zich niet bewust van de Sovjetsteun en achtten zij de signalen die er op duiden niet belangrijk of betrouwbaar genoeg voor het politieke niveau. De MARID schatte daarnaast het doel van de dreigende aanval verkeerd in. De invasie, operatie *Djajawidjaja*, was een alles-of-niets verrassingsaanval op de militaire en bestuurlijke zwaartepunten in het noorden van Nieuw-Guinea. De MARID en de Nederlandse marinetop achtten een dergelijke aanval onwaarschijnlijk vanwege de lange kwetsbare route van de invasievloot en zij verwachtten de aanval daarom op de dichterbij Indonesische wateren gelegen en zwakker verdedigde zuid- of westkust. In de Ministerraad werd niet gesproken over mogelijke actieve betrokkenheid van Sovjetmilitairen. Toen in 1999 *de Volkskrant* publiceerde over de Russische steun waren diverse oud-bewindslieden verrast. Destijds hielden zij alleen rekening met een Indonesische aanval.³⁰

Voor het kabinet was de Amerikaanse houding doorslaggevend. Nederland hoopte op openlijke Amerikaanse militaire steun bij een Indonesische aanval. President J.F. Kennedy wilde in het geheim niet meer beloven dan hulp door de Zevende Vloot bij het evacueren van de blanke bevolking uit Nieuw-Guinea. De Amerikaanse inlichtingendiensten en beleidsmede-

30 'Oud-bewindslieden zijn bijna-oorlog met Rusland niet vergeten', in: *de Volkskrant*, 11 februari 1999. In 2012 bevestigde oud-premier De Jong dat het kabinet destijds alleen rekening hield met politieke Russische steun en niet met actieve militaire steun. Gesprek door auteur met De Jong, 13 juni 2012.

werkers waarschuwden hun president voor mogelijke actieve Sovjetsteun bij een Indonesische aanval.³¹ Het risico voor escalatie moet voor Kennedy bepalend zijn geweest toen hij beide partijen onder druk zette akkoord te gaan met de vreedzame overdracht van de kolonie. Het Nederlandse kabinet zwichtte op 15 augustus voor deze Amerikaanse druk en de dreiging van een Indonesische aanval.³² Dat waren de *directe* motieven om de kolonie op te geven. De actieve Sovjetsteun speelde een belangrijke rol bij beide factoren, waardoor het op *indirecte* wijze invloed had op het Nederlandse Nieuw-Guineabeleid, zonder dat het kabinet dit doorhad.

Conclusie

De diverse Russische en Indonesische bronnen vormen samen met de genoemde motieven en het materiaal van Nederlandse en Amerikaanse inlichtingendiensten nieuw en geloofwaardig bewijs voor actieve Sovjetsteun tijdens operatie *Djajawidjaja*. De Sovjetbetrokkenheid plaatst het Nieuw-Guineaconflict in nieuw perspectief op diverse punten.

Allereerst blijkt dat de actieve Sovjetsteun indirect bijdroeg aan het opgeven van Nieuw-Guinea: het leidde tot militaire druk van een naderende Indonesische aanval en tot extra Amerikaanse politieke druk op Nederland. Daarnaast is duidelijk dat het Nieuw-Guineaconflict niet slechts een koloniaal conflict was, maar vooral ook een Koude Oorlogconflict.

Het gevestigde beeld dat de MARID uitstekend werk leverde verdient een nuancering. De signalen over actieve Sovjetsteun deden geen alarmbellen rinkelen en bereikten niet het politieke niveau. Bovendien werd de aard van de naderende Indonesische aanval verkeerd ingeschat, deze

31 Memorandum van Robert W. Komer van de National Security Council Staff aan Attorney General Kennedy, 16 juli 1962, *Foreign Relations of the United States (FRUS)* 1961-63 Southeast Asia XXIII, 606; Intern telegram CIA, 'possible involvement of Soviet personnel if attack on West Irian necessary', 26 juli 1962, *Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG)*, Collectie Cees Wiebes, inv.nr. 53 en *JFK Library*, NSF, WNG, box 206 JFK; Memo van McGeorge Bundy aan president Kennedy, 26 juli 1962, *FRUS* 1961-63 Southeast Asia XXIII, 610. Een Amerikaanse diplomaat stelde zelfs een Russische onderminister de confronterende vraag "whether Soviet crews on Indonesian submarines planned any combat operations against Dutch vessels", waarop de Rus ontkende en de vreedzame bedoelingen van de Sovjet-Unie benadrukte, maar de Amerikanen bleven argwanend. Telegram van Rusk, 23 juli 1962, *IISG*, Amsterdam, Collectie Cees Wiebes, inv.nr. 53.

32 Drooglever, *Een daad van vrije keuze*, 490-491, 724; Jan Willem Brouwer en Jan Ramakers (ed.), *Regeren zonder rood. Het kabinet-De Quay 1959-1963* (Amsterdam 2007), 230; Notulen ministerraad 15 augustus 1962, *NIB* 50-63: 736 (http://www.historici.nl/pdf/nib/pdf_afbeeldingen/0000/736.pdf).

was gewaagder dan gedacht. Desondanks was het dreigingsbeeld van de MARID, in combinatie met de Amerikaanse druk, voldoende ernstig om Nieuw-Guinea op te geven.

De gevolgen waren niet te overzien geweest indien de Nederlandse regering langer had geaarzeld. De Indonesische strijdkrachten zouden met Russische hulp verrassend en vermoedelijk succesvol toe hebben geslagen. De Amerikaanse Zevende Vloot zou assisteren in het evacueren van duizenden westerse burgers uit Nieuw-Guinea. In deze wateren hadden de Indonesisch-Russische onderzeeboten vrij spel om elk schip te torpederen.

Alles overziend lijkt het erop dat Nederland in Nieuw-Guinea door het oog van de naald is gekropen en in augustus 1962 onbewust een potentieel hoogtepunt bereikte in de Koude Oorlog. De geheime actieve Sovjetsteun droeg bij aan het verlies van onze laatste kolonie in de Oost en brengt het Nieuw-Guineaconflict zodoende in nieuw perspectief.

Over de auteur

Matthijs Ooms (1980) behaalde in 2012 zijn master militaire geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Dit artikel is gebaseerd op zijn scriptie 'Het Nieuw-Guineaconflict in nieuw perspectief; hoe in 1962 actieve militaire Sovjetsteun aan Indonesië leidde tot het verlies van onze laatste kolonie in de Oost'. Ooms is marineofficier (korps zeedienst) en studeerde in 2003 af in internationale veiligheidsstudies aan het Koninklijk Instituut voor de Marine (KIM). Momenteel is hij docent maritieme operaties op het KIM.

Anekdoten

Een voortvarende gierpont

Gerard M.W. Acda

In het waterrijke Nederland zijn van oudsher rivieren en vaarten handige verkeerswegen. Maar, voor vervoer over de landweg kan een waterweg ook een obstakel zijn. Naast de vaart in de lengterichting van de vaarweg is daarom ook scheepvaart dwars over de vaarweg ontstaan: het veer. In Nederland zijn 284 veren in bedrijf, in het minder waterrijke België 38.

Tot de veerponten in Nederland behoort een elftal gierponten.¹

Zoals de eerste stap van een mens precies op de Zuidpool altijd naar het noorden gaat, zo vaart een pont over rivier of kanaal altijd naar hetzelfde doel: de overkant. Dat alledaagse feit wordt de passagier van de gierpont Dieren-Olburgen duidelijk bij het zien van de naam van de pont.

¹ www.voetveren.nl (09-12-2013)